

КРИТИКА І БІБЛІОГРАФІЯ

В.М. ТАРАСЕВИЧ, д-р екон. наук, проф., завідувач кафедри міжнародної економіки, політичної економії та управління Національна металургійна академія України
пр. Гагаріна, 4, 49005, Дніпро, Україна
e-mail: viktarsevich@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6997-0166>

ЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІР УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Тисячолітній світовий досвід та наукові розвідки переконливо свідчать, що однією з найважливіших передумов і складових утвердження реального суверенітету і незалежності новонароджених держав є складний та багатовимірний процес їх самоусвідомлення, самовизначення й самоідентифікації. Доцільно виокремити головні послідовно-паралельні та взаємопов'язані етапи цього процесу: 1) нагромадження потенціалу незалежності до моменту її проголошення й офіційного визнання нової держави; 2) формально-логічне та/або діалектичне заперечення минулого стану залежності від метрополії чи «материнської» держави; 3) взаємодія з альтернативними центрами сили, перш за все регіональними угрупованнями країн; 4) національно орієнтоване опанування багатоманітного і складно структурованого світового простору, його екологічної, економічної, соціальної, духовної та політичної складових. Лише адекватні та ефективні відповіді на виклики останнього, найбільш складного етапу державно-національної самоідентифікації можуть забезпечити порівняно вичерпне наповнення формальних ознак незалежності позитивним реальним змістом.

Для незалежної України перші три етапи самоідентифікації, які, зазвичай, маркуються концептами «додержавна Україна», «Україна — не Росія» і «Україна — це Європа», виявилися дуже складними і суперечливими. Звісно, другий і третій етапи ще не пройдено, а їх позитивного українсько-центричного потенціалу ще не опановано. Але, з огляду на суттєві деструктивні процеси і результати багаторічних реформ, відомі складнощі досягнення суспільного консенсусу з ряду доленосних питань, принципово важливим є прискорення реалізації Українською державою складних завдань четвертого етапу самоідентифікації, маркером якого може бути концепт «Україна і світ». Звісно, для запобігання прикритим помилкам попередніх

Ц и т у в а н н я: Тарасевич В.М. Економічний вимір української ідентичності. *Економіка України*. 2021. № 11. С. 85—90.

етапів суспільні та державні дії мають спиратися на ґрунтовний світоглядний і науковий фундамент. Лише за цих умов успішне утвердження України в глобальному світі означатиме досягнення нею вищого рівня самоідентифікації з адекватним концептом «Україна — це Україна» і супроводжуватиметься національно орієнтованими кроками на європейському і глобальному напрямках.

Потужну історико-економічну складову зазначеного фундаменту представлено в новій ґрунтовній монографії «Історичні детермінанти включення України в систему міжнародних економічних відносин», виданій за результатами досліджень колективу відділу економічної історії ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» на чолі з В.В. Небрат [1]. Неабиякі значущість і актуальність ретроспективного аналізу розвитку зовнішньоекономічних зв'язків українського господарства визначаються роллю історичних чинників у формуванні сучасних позицій економіки України в глобальному світі та глобальній економіці; необхідністю наукового осмислення попередньої траєкторії розвитку зовнішньоекономічних зв'язків національного господарства, його включення в систему міжнародного поділу праці та світової торгівлі на різних етапах еволюції міжнародних економічних відносин у контексті технологічних, структурних, політичних та інституційних трансформацій.

Злободенні проблеми міжнародної трудової міграції та «втечі мізків», низькотехнологічного характеру експорту, сировинної спеціалізації України в зовнішній торгівлі, компрадорського характеру великого бізнесу, асиметрії міжнародної та європейської інтеграції тощо, які сьогодні перебувають у центрі уваги українського соціуму, державної політики і наукових досліджень, дістали на сторінках колективної монографії не лише сферичне відображення, а й академічне наукове опрацювання. Значущість викладених у ній результатів неупереджених і добросовісних досліджень обумовлена світоглядними імперативами визначення української ідентичності, зокрема її економічної складової, практичною потребою в обґрунтуванні й упровадженні наукових засад у процес вироблення ефективної державної стратегії міжнародного співробітництва, у тому числі євроінтеграції, з урахуванням попередньої траєкторії розвитку, національних пріоритетів та інституційних детермінант глобального й європейського середовища.

У рецензованій монографії у хронологічній послідовності професійно охарактеризовано суб'єкт-об'єктне позиціонування господарства України в зовнішньому середовищі в період формування системи світового господарства (ч. 1); у процесі становлення індустріального суспільства (ч. 2) і в умовах сучасної економічної глобалізації та європейської інтеграції (ч. 3). Колективом авторів виявлено і переконливо висвітлено історичні детермінанти динамічного позиціонування українського господарства в міжнародній торгівлі, особливості розвитку виробничої кооперації як результату взаємовпливу геополітичних і внутрішніх чинників, форми участі України в міжнародному русі капіталу, тенденції, інституційні чинники й наслідки трудової міграції, взаємовплив структурних змін і характеру участі України в міжнародному поділі праці. Отже, авторському колективу вдалося не тільки досягти поставленої мети — виявити історичні закономірності та націо-

нальні особливості включення господарства України в систему міжнародних економічних відносин і обґрунтувати на цій основі напрями вдосконалення державної регуляторної політики у сфері міжнародної економічної інтеграції, — але й визначити важливі складові економічного виміру української ідентичності: серединну європейськість, відкритість, толерантність, індивідуалізовану соборність, наступність тощо.

Важливо відзначити прогностичний потенціал цього непересічного історико-економічного дослідження, який визначається тяглістю виявлених причинно-наслідкових зв'язків і перманентним відтворенням характеру включення українського господарства в систему міжнародних економічних взаємодій. Виявлення попередньої траєкторії інтеграції України у світове господарство, розкриття природи, характеру та інституційних чинників цього процесу дозволяють оцінити перспективи, можливості та загрози подальшого розвитку України та її економіки в контексті сучасного стану і еволюційних трендів глобальних та європейських економічних відносин.

Продовжуючи концептуальну лінію, започатковану в попередніх дослідженнях еволюції ринкових інститутів у вітчизняному господарському просторі [2], історії підприємництва в Україні [3], що проводилися в Інституті економіки та прогнозування НАН України, авторський колектив під керівництвом В.В. Небрат здійснив ґрунтовний критичний аналіз усталених поглядів на історію зовнішньоекономічних зв'язків українського господарства, репрезентував оригінальні результати наукового переосмислення відомих фактів і нові підходи до трактування структури і динаміки зовнішньої торгівлі, руху капіталу, міжнародного науково-технічного співробітництва та інших форм міжнародної економічної взаємодії. Виконане дослідження логічно позиціонується як «важливий напрям у межах більш загального завдання — формування нової наукової концепції економічної історії України, вільної від ідеологем та політичних наративів російсько-радянської історіографії» [1, с. 9] і адекватної українській ідентичності.

Це цілком виправдано, адже наскрізним у рецензованій монографії є обґрунтування висновків щодо специфічних залежностей між: 1) експорт-орієнтованим характером економіки та її спроможністю до структурно-технологічної модернізації; 2) довготривалою політичною безсуб'єктністю України і формуванням диспропорційної господарської структури; 3) екстрактивним характером економічної моделі та рентоорієнтованою поведінкою еліт, яка блокує доступ до ресурсів, економічну ініціативу та інновації; 4) фіскальними пріоритетами зовнішньоекономічної стратегії та формуванням залежності від кон'юнктури світових ринків.

Авторам вдалося на багатому історичному матеріалі встановити специфічні національні закономірності включення господарства України в систему світового господарства. По-перше, на всіх етапах еволюції світового господарства українське господарство було його невід'ємною і важливою суб'єкт-об'єктною складовою. По-друге, політика інших держав справляла визначальний вплив на структуру українського виробництва й експорту, вектори зовнішньоторговельних контактів, інші форми міжнародних еко-

номічних відносин. По-третє, безперервним був процес суперечливого, поступового і кумулятивного нагромадження передумов і елементів національної економічної конкурентоспроможності та незалежності.

У монографії вперше в українській економічній літературі поставлено та розпочато наукове опрацювання проблеми виключення України з прямих взаємовигідних міжнародних зв'язків на конкурентній основі протягом тривалого історичного періоду, з'ясовано характер централізованого впливу на міжнародні коопераційні відносини і специфіку інтернаціоналізації відтворювальних механізмів господарства України у складі інших держав у різні історичні періоди.

Унікальність і значущість рецензованого наукового видання для визначення української економічної ідентичності підтверджується й тим, що хронологічні межі дослідження охоплюють період від включення українських етнічних земель у зовнішньоторговельні зв'язки на етапі формування світового товарного ринку (XI—XVI ст.) до новітніх форм участі України в глобальній та європейській економіці. На цьому масштабному матеріалі зроблено висновки щодо історико-економічних чинників, які обумовили сучасне місце національного господарства в системі міжнародного поділу праці та конкурентні позиції України на світових товарних ринках.

Комплексний характер і глибина розроблення проблематики підтверджуються наявністю в книзі теоретичних розділів, присвячених методам історико-економічної реконструкції процесу включення України в систему світового господарства, розгляду парадигмальних зрушень у теорії світової торгівлі, міжнародної конкуренції та економічної інтеграції. На модерному теоретичному підґрунті авторам вдалося пояснити перетворення «факторних переваг» індустріального суспільства, сформованих у попередній період вітчизняної історії, на бар'єр міжнародної економічної інтеграції України; на основі застосування «нової теорії торгівлі» встановити, що процеси глокалізації, прискореної урбанізації, концентрації виробництва в густонаселених локаціях, де є платоспроможний попит, обумовлюють периферізацію економіки України і масову трудову міграцію.

Безперечним здобутком авторського колективу є використання сучасної методології глобального еволюціонізму та синергетики, удосконалення методологічного інструментарію економічної історії в частині визначення теоретико-методологічних основ дослідження процесу формування й розвитку міжнародних економічних зв'язків України.

У монографії обґрунтовано доцільність застосування й апробовано методи емпіричної історії та історичної регіоналістики, компаративного аналізу як основи дослідження коеволюції політико-економічних процесів національного, регіонального і глобального рівнів, що допомогло розкрити взаємообумовленість інституційної динаміки, структурних перетворень національного господарства і характеру участі в системі міжнародних економічних відносин.

Знаменно, що видання присвячене 30-річчю відновлення Державної Незалежності України. Адже ця книга зміцнює історичне підґрунтя української економічної ідентичності та національної гідності, формує глибоке розуміння генетичних основ української господарської культури в поєд-

нанні з усвідомленням потужності зовнішніх впливів на формування інституційної та діяльнісно-галузевої структури економіки, а також моделі міжнародних взаємодій українського господарства. Немає сумнівів, що рецензована монографія виконає свою патріотичну місію щодо подолання історичних стереотипів, формування державницького економічного мислення, поглиблення наукових засад економічної стратегії, орієнтованої на зміцнення держави і нації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Небрат В.В., Горін Н.О.* та ін. Історичні детермінанти включення України в систему міжнародних економічних відносин : моногр. ; [за ред. В.В. Небрат] / НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». — К., 2021. — 528 с.
2. *Небрат В.В., Супрун Н.А.* та ін. Еволюція ринкових інститутів в Україні : моногр. — У 2 ч. ; [за ред. В.В. Небрат] / НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. — К., 2012. — Ч. 1. — 332 с.; Ч. 2. — 460 с.
3. *Небрат В.В., Супрун Н.А.* та ін. Підприємництво в Україні: історико-інституційний аналіз : моногр. ; [за ред. В.В. Небрат] / НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». — К., 2019. — 532 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ief.org.ua/docs/mg/314.pdf>

Рецензія надійшла 23.09.2021

REFERENCES

1. Nebrat V., Gorin N., et al. Historical Determinants of Ukraine's Inclusion in the System of International Economic Relations. V.V. Nebrat (Ed.). NAS of Ukraine, Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine, Kyiv, 2021 [in Ukrainian].
2. Nebrat V., Suprun N., et al. Evolution of Market Institutions in Ukraine. V.V. Nebrat (Ed.). NAS of Ukraine, Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine, Kyiv, 2012 [in Ukrainian].
3. Nebrat V., Suprun N., et al. Entrepreneurship in Ukraine: Historical and Institutional Analysis. NAS of Ukraine, Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine, Kyiv, 2019, available at: <http://ief.org.ua/docs/mg/314.pdf> [in Ukrainian].

Received on September 23, 2021

Viktor Tarasevych, Dr. Sci. (Econ.), Professor,
Head of the Department of International Economics,
Political Economy and Governance
National Metallurgical Academy of Ukraine
4, Yuriya Naharina Ave., Dnipro, 49005, Ukraine

THE ECONOMIC DIMENSION OF UKRAINIAN IDENTITY

A new scientific publication on the economic history of Ukraine, the monograph «Historical Determinants of Ukraine's Inclusion in the System of International Economic Relations» (2021), is critically analyzed and highly evaluated. The scientific and practical significance of the study of historical and economic factors that have determined the modern place of the national economy in the system of the international division of labor and the competitive position of Ukraine in world commodity markets is indicated. The significance of the publication from the standpoint of forming the scientific and ideological foundation of national self-identifica-

tion in the unity of economic, social, spiritual and political components is described. The high theoretical-methodological level of work and the validity of the formulated provisions and conclusions are noted.

The main achievements and fundamentality of the study are revealed. The novelty of the obtained results is emphasized, in particular, in the part of the characteristic of the historical genesis of foreign economic relations of the Ukrainian economy; coverage of the interdependence of institutional dynamics, structural changes and the nature of participation in the system of international economic relations; identification of the influence of the policy of the states, which included the Ukrainian lands, on the development and realization of their potential; prognostic assessment of opportunities and threats to the further development of the national economy in the context of certain historical determinants, current status and trends in global and European economic relations.